

О. М. Тур

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВОЇ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЇХНЬОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано поняття «дидактичні методи», а також умови використання цих методів у процесі формування комунікативної компетентності учнів як важливого чинника їхньої здатності ефективно презентувати свою науково-дослідницьку діяльність. Детально розглянуто поділ методів формування комунікативної компетентності на пасивні, активні й інтерактивні. Вказано на переваги використання активних методів, що зумовлено новими завданнями шкільної освіти — не лише дати учням знання, а й забезпечити формування і розвиток комунікативної компетентності, пізнавальних інтересів і здібностей, творчого мислення, умінь і навичок самостійної розумової праці. Особливу увагу приділено інтерактивним методам формування комунікативної компетентності учнів. Названо пріоритетні характеристики таких методів: високий рівень засвоєння знань учнів, розширення їхніх пізнавальних можливостей, активна участь у процесі навчання, самостійність у розв'язанні проблем, саморегуляція поведінки, підвищення мотивації, партнерство між учителем та учнями, позитивність, оптимістичність оцінювання тощо. Зазначено, що в процесі використання інтерактивних методів формування комунікативної компетентності учнів необхідно чітко дотримуватися алгоритму дій: ставити творче завдання на основі навчальної інформації, організовувати роботу в групі та/або навчальній грі-імітації, проводити загальну дискусію — підбиття підсумків. Аргументовано, що великі можливості для формування комунікативної компетентності і творчої активності учнів репрезентують інтерактивні ігри, необхідною умовою яких є діалогічне спілкування. Запропоновано конкретні приклади використання інтерактивних ігор, зокрема: гра-імітація (імітується певна діяльність), операційна гра (відпрацьовується виконання конкретних дій), рольова гра (відпрацьовується тактика поведінки), діловий театр (розігрується певна ситуація, поведінка людини в цій ситуації), гра-рефлексія (відпрацьовується вміння аналізувати ситуацію, оцінювати власний стан і стан іншої людини, встановлювати контакт).

Ключові слова: дидактичний метод, комунікативна компетентність, гра-імітація, рольова гра, діловий театр.

Постановка проблеми. Загальноосвітню підготовку учнів не варто розуміти тільки як акумуляцію знань з навчальних дисциплін. Вона також має бути спрямована на формування комунікативної компетентності — особисто значущої для них цінності, застосування якої в різних видах діяльності, у тому числі й науково-дослідницькій, уможливило б самореалізацію та актив-

ний розвиток особистості учня, його ефективну і продуктивну взаємодію з однолітками, вчителями, батьками, а в майбутньому — ще й високий ступінь конкурентоспроможності під час вступу до вищої школи, де саме науково-дослідницькій роботі приділяється особлива увага.

Незаперечним є той факт, що якісному формуванню комунікативної компетентності учнів сприяє поєднання різних методів навчання: як традиційних, так і нетрадиційних (тренінги,

круглі столи, дебати, диспути, брейнстормінг, дидактичні ігри та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши доробок знаних педагогів-науковців і педагогів-практиків, висновуємо, що проблема розроблення та впровадження різних методів формування комунікативної компетентності, їх вплив на результати навчання учнів цікавила зокрема: М. Білянську, Г. Вороніну, О. Корніяку, Є. Коротаєву, Л. Мамчур, Т. Непомнящу, О. Пометун, О. Михайловського, Т. Марчій-Дмитраш, М. Скрипник та ін., але й нині це питання залишається актуальним і потребує постійного вивчення, а тому й модернізації зазначених методів.

Мета статті — дослідити й запропонувати нові методи формування комунікативної компетентності, використання яких сприятиме набуттю учнями здатності ефективно презентувати свою науково-дослідницьку діяльність.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям для визначення поняття «метод» є спрямованість вчителя на вибір способів взаємодії з учнем. Із грецької мови цей термін перекладається як «шлях дослідження» і означає спосіб, а також упорядковану певним чином діяльність суб'єктів освітнього процесу, що уможлиблює досягнення поставленої мети — виховної чи дидактичної. Для науковців-практиків навчальним методом є цілісна система поведінки викладача, спрямована на організацію визначених способів пізнавальної діяльності учнів, які гарантують їм ефективне засвоєння теоретико-практичного змісту [1, с. 251; 2, с. 185].

Обирати той чи інший дидактичний метод, який водночас забезпечить якісне формування і розвиток комунікативної компетентності учнів, варто, зважаючи на цілі навчання, його зміст, дидактичний матеріал уроку, мотивацію учнів, їхні потреби в ефективній комунікації (наприклад, під час захисту наукових робіт) тощо. А. Кузьмінський слушно зауважує: «Варто пам'ятати, що методи навчання ... не є алгоритмізованими одиницями. Оскільки педагогіка — наука і мистецтво одночасно, то й підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога, з одного боку, і відповідати вимогам принципу системності — з іншого» [1, с. 265].

Умовно всі методи формування комунікативної компетентності можна диференціювати залежно від ініціативності учнів на пасивні, активні й інтерактивні. Використовуючи на уроках

пасивні (репродуктивні) методики, варто пам'ятати, що учні сприймають, усвідомлюють і засвоюють лише ту інформацію, яку отримують від учителя — основного джерела знань, не докладаючи власних зусиль для з'ясування суті розглядуваної проблеми. Такі методи варто застосовувати під час вивчення складних для розуміння питань у комплексі з іншими методами. У розрізі проблеми формування комунікативної компетентності використання пасивних методів дає можливість учителю продемонструвати учням культуру мовлення, глибину знань, відповідність мовлення літературним нормам, важливість власного ставлення до сказаного, логічність побудови висловлювань, багатство словникового запасу, тобто все те, що є основою комунікативної компетентності.

Сучасні надшвидкі темпи виникнення й постійного оновлення величезної кількості інформації, необхідність її вчасного опрацювання, вимагають від людини постійної пізнавальної активності, у тому числі в процесі самоосвіти. Уміння й прагнення креативно мислити, здатність орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях, бажання не лише зрозуміти інформацію, а й самостійно здобути її, критично оцінити думку співрозмовника, привернути увагу до себе, переконати опонента, схилити його на свій бік, емоційно відгукнутися на почуте чи побачене, виконати спільне завдання — ось невеликий перелік тих здатностей, які має сформувати школа, лицей чи гімназія. Тому сьогочасне освітнє середовище, в якому формується комунікативно-компетентна особистість учня, дедалі більше вимагає заміни пасивних методів навчання на активні, тобто на такі, які практично наближують організацію освітнього процесу до реальних умов життєдіяльності і змушують учнів ставати активними учасниками взаємодії з учителем.

Під час використання активних методів учні дискутують з педагогом (ставлять запитання і відповідають на них), консультуючись із дорослим, самостійно відшукують необхідну інформацію, виконують творчі, проблемні завдання тощо. Характеристиками активних методів дослідники називають: зацікавленість, інтерес виконати те чи те завдання, що змушує учнів бути діяльними; постійну стійку (протягом усього заняття) активність їхнього мислення; самостійність щодо оволодіння знаннями, уміннями, навичками обирати правильні варіанти рішень;

позитивну зовнішню мотивацію й емоційність. За активного навчання обов'язково має бути наявний зворотний зв'язок — запитання учня вчителю, запитання самого педагога до учня, розвивальне творче мислення. Отже, в цій ситуації учень встановлює індивідуальний контакт з учителем, але з іншими учнями такого зв'язку немає. Активні методики нині актуальні на нетрадиційних уроках і в процесі самостійної роботи учнів. Про це пише В. Ортинський: «Сьогодні для підвищення ефективності процесу навчання дедалі частіше застосовують так звані активні методи. Вони допомагають розкріпачити свідомість, активізувати інтелектуальний і розумовий потенціал особистості, набути необхідних практичних навичок і вмінь» [2, с. 225–226]. Науковець визначає умови активного навчання, до яких зокрема відносить: активність учнів, ефективне використання ними часу на навчання, постійне підвищення рівня обізнаності, навченості, цілеспрямоване формування соціально-ціннісних позицій [2, с. 226]. За умови відсутності в учнів можливості проявляти в навчальній діяльності активність і самостійність, зводиться нанівець і можливість формування й розвитку в них комунікативної компетентності.

Інтерактивними (з англ. «inter» — між, «act» — дія; *здатність до взаємодії, діалогу, спілкування* [3, с. 8]) методами навчання в науковій літературі називають посилену, спрямовану на досягнення поставлених цілей діяльність учасників освітнього процесу двох рівнів: учитель — учень та учень — учень, з метою створення таких умов розвитку, які були б оптимальними для кожного учня. Завдяки інтерактивному навчанню можливими стають: інтенсивність спілкування; усебічне використання таких параметрів вербальної комунікації, як рефлексивне слухання та говоріння — обмірковування вголос, спростування почутого, постановка питань і відповіді на них, обґрунтування власної точки зору та ін.; налагодження контактів у колективі на основі розуміння, поваги один до одного та взаємодопомоги; напрацювання індивідуальних стратегій і тактик спілкування та ін. [4, с. 42].

Досліджуючи значення інтерактивних методів навчання у підвищенні рівня мотивації учнів, Г. Вороніна виокремлює їх істотні характеристики. Зокрема вони: сприяють глибокому й усебічному засвоєнню знань, розширюють горизонти пізнання предметів, об'єктів, процесів дійсності,

уможливлюють високий рівень активності учнів у навчальній та дослідницькій діяльності, змінюють вид мотивації (від зовнішньої негативної до зовнішньої позитивної і до внутрішньої), пропонують простий у користуванні і швидкий в опрацюванні контроль засвоєння знань, забезпечують партнерські стосунки між учителем і учнем. Дослідниця зауважує, що в інтерактивному навчальному середовищі вчитель має пам'ятати про необхідність дати можливість учневі відчувати себе значущим, винятковим, особливим: «Вони мають відчувати потребу в розкритті власного творчого потенціалу та розширенні кордонів спілкування» [5, с. 114–115].

Інший науковець, який активно досліджував інтерактивне навчання, С. Кашлев, з-поміж виокремлених ним ознак інтерактивних методів провідними називає такі: *полілог* — як право кожного учасника освітнього процесу вільно висловлювати свою думку; *діалог* — як здатність і необхідність кожного учасника освітнього процесу сприймати іншого як рівнозначного партнера у спілкуванні; *мисленнева діяльність* — як здатність учня самостійно ухвалювати рішення, брати на себе відповідальність, аналізуючи і порівнюючи думки інших; *смислетворчість* — як уміння учасників освітнього процесу створювати новий зміст і обмінюватися суб'єктивними враженнями, переживаннями; *міжсуб'єктне відношення* — як усвідомлення кожним того незаперечного факту, що кожен учасник освітнього процесу є особистістю — самостійною, креативною, самодостатньою; *свобода вибору* — як здатність критично визначати траєкторію свого розвитку, своєї поведінки і волевиявлення; *ситуація успіху* — як вміння створювати середовище успіху, саморозвитку, самонавчання, самовизначення; *позитивність, оптимістичність оцінювання* — як акцентуація уваги (насамперед учителя) на цінності тих результатів, що були отримані учнем у процесі його навчання й комунікативної взаємодії; *рефлексія* — як потреба самоаналізу й оцінювання себе та інших [6, с. 38–40].

Отже, інтерактивне навчання — це навчання як спільна діяльність всіх учасників освітнього процесу, кожен з яких діє як його суб'єкт (а не як об'єкт!). Учитель водночас виконує роль консультанта, більш досвідченої людини, яка ненав'язливо спрямовує учня на шлях оптимально швидкого, але самостійного досягнення мети. За такої організації навчання учні

отримують максимальну можливість ефективного і якісного формування й розвитку власної комунікативної компетентності.

Осмилюючи викладені вище різновиди методів, відзначимо, що в їх підґрунті закладено ступінь навчальної активності самого учня, яка має висхідну спрямованість: від інертної поведінки на заняттях до активної та інтерактивної взаємодії.

У своїй практиці формування комунікативної компетентності студентів на заняттях із математичних дисциплін Т. Непомняща вважає за краще використовувати саме інтерактивні методи, «...оскільки інтерактивна взаємодія виключає домінування як одного учасника навчального процесу над іншим, так і однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання вони вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, ухвалювати продумані рішення» [7, с. 111]. Для розвитку комунікативної компетентності учнів у процесі навчання дослідниця використовує такі, «...що дають змогу особистості усвідомити свою залежність від соціуму, виробити ключові стратегії поведінки в різних ситуаціях професійного спілкування, відчуті відповідальність за результати спільної діяльності» [7, с. 111]. Науковиця переконана, що ці методи варто використовувати й під час самостійної роботи учня, «виконуючи яку, він усвідомить необхідність взаємодії з іншими учнями й викладачем» [7, с. 111].

Уважаємо позицію Т. Непомнящої стосовно визначної ролі інтерактивних методів у формуванні й розвитку комунікативної здатності учнів слушною, оскільки вони сприяють залученню молоді до активного мовленнєвого процесу з отримання знань і практичного їх використання, активізують когнітивні процеси, а тому і поведінку учнів, сприяють розвитку їхньої емоційної сфери, емпатії і рефлексії. Використання в освітньому процесі цих методів допомагає моделювати різноманітні ситуації спілкування, організоване групове обговорення і вирішення яких сприяє розвитку комунікативних здібностей, морально-духовних якостей учнів, формуванню комунікативної компетентності. Підсумовуючи, зауважимо, що в системі комунікативної підготовки увагу варто все ж таки спрямовувати на використання активних та інтерактивних методів навчання.

Досвід проведення шкільних занять із залученням інтерактивних методів свідчить, що усі

вони переважно об'єднують три блоки: 1) підготовчий блок — ознайомлення учнів із творчим завданням на основі навчальної інформації; 2) діяльнісний блок — виконання певних дій (роботи) в групі та/або навчальна гра-імітація; 3) підсумковий блок (загальна дискусія) — підбиття підсумків, що включає рефлексію, оцінювання діяльності інших та самооцінювання.

Розглянемо детальніше методи формування комунікативної компетентності в учнів як важливої умови ефективності їхньої науково-дослідницької діяльності.

Великі можливості для формування комунікативної компетентності і творчої активності учнів надають *ігри*. «Гра — це форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури» [8, с. 188]. Ми розглядаємо гру як інтерактивний метод формування комунікативної компетентності учнів, спеціально організовану діяльність, що уможливорює застосування її учасниками набутих теоретичних знань у спеціально створених умовах взаємодії, у тому числі й комунікативної, та сприяє активізації їх креативного й комунікативного потенціалу.

Гра створює особливі умови для процесів, способів, логіки взаємодії партнерів, дає змогу уникнути стереотипів, шаблонного мислення, штампів мовлення. Необхідною умовою гри є діалогічне спілкування. Кожен, хто бере участь у грі, має незаперечне право висловлювати свою точку зору, своє ставлення до тих питань, які виникають у нього під час гри. Отже, гра — це діалог і словесний, і поведінковий, який сприяє формуванню навичок наукової комунікації, комунікативній компетентності загалом. Як правило, стосунки й контакти між учасниками гри настільки багатогранні, що діалог часто переростає у полілог.

З метою формування комунікативної компетентності учнів у процесі навчання можна використовувати ігри як самостійні методи і як елементи інших методів (прийоми). Водночас варто практикувати такі модифікації гри: *гра-імітація* (імітується певна діяльність, наприклад: «Двобій науковців»), *операційна гра* (відпрацьовується виконання конкретних дій, специфічних операцій, наприклад: «Запитай, дай відповідь, доповни»), *рольова гра* (відпрацьовується тактика поведінки, дії, виконання функцій

і обов'язків конкретної особи, наприклад: «Відкритий мікрофон»), *діловий театр* (розігрується певна ситуація, поведінка людини в цій ситуації, наприклад: «Ділова взаємодія») [8, с. 189], *гра-рефлексія* (відпрацьовується вміння аналізувати ситуацію, оцінювати власний стан і стан іншої людини, встановлювати контакт).

Гра як метод побудови навчального процесу охоплює такі компоненти: 1) ігрові ролі та їх прийняття (роль є комплексом соціальних вимог, очікувань, які пред'являє суспільство певній людині, її поведінці; виконуючи певну роль, учень нібито приміряє на себе відповідні характеристики, притаманні його ролі); 2) ігрові дії, побудовані за певними правилами (такі дії, як правило, обумовлені метою гри і можуть бути зафіксовані у сценаріях гри, запропоновані вчителем чи самими учнями); 3) моделювання процесу гри (технологія гри). Моделювання в грі (ігрове моделювання) — це створення макетів, які замінюють реальні об'єкти, а також оперування ними. Модель реалізують, запускають у дію правила гри, які відбивають співвідношення всіх компонентів гри й можуть бути перенесені у гру із соціального контексту або придумані [9, с. 243].

У науковій літературі різними дослідниками виокремлено такі етапи проведення гри: 1) підготовчий етап, що передбачає розроблення гри (вибір гри відповідно до теми заняття, розроблення сценарію, загальний опис гри, зміст інструктажу, підготовка матеріального забезпечення) та уведення до гри (постановка проблеми, мети, завдань та ін.); 2) етап проведення (реалізації), до якого віднесено групову роботу над завданням (робота з джерелами інформації, тренінг, мозковий штурм, робота з учителем) та міжгрупову дискусію (виступ груп, захист результатів, дискусія); 3) етап аналізування гри й узагальнення її результатів (рефлексія, оцінювання і самооцінювання, пропозиції та рекомендації щодо можливого вдосконалення ігрової діяльності) [8, с. 190; 10, с. 164; 11, с. 36].

Отже, гра — один із найдієвіших методів включення особистості в систему суспільних відносин, засвоєння нею багатства культури; вона сприяє опануванню загальнолюдських цінностей, допомагає виявити недоліки в комунікативних знаннях, уміннях, навичках, досвіді комунікативної діяльності, вводить у реальний контекст складних людських стосунків, уможливує подолання різноманітних комунікативних

труднощів, які виникають у процесі спілкування, вносить позитивні зміни, доповнення у структуру особистісних показників людини, дає змогу самовиражатися й самостверджуватися. Наведено приклад дидактичних ігор, які доцільно використовувати з метою формування комунікативної компетентності учнів:

I. «Двобій науковців»: на етапі підготовки студентів групи розподіляють на дві підгрупи. Вчитель оголошує правила гри, проводить інструктаж, визначає регламент для виконання кожного завдання.

На етапі проведення гри кожна з підгруп отримує в конвертах таблички з назвою 5–7 методів науково-дослідницької діяльності і завдання: за дві хвилини написати визначення методів. Після закінчення підгрупи озвучують результати своєї роботи й обмінюються ними для експертизи. Протягом кількох хвилин кожна з підгруп перевіряє правильність визначень науково-дослідницьких методів і на власний розсуд проводить ранжування за популярністю та ефективністю їх використання. Підгрупи по черзі зачитують свій перелік, вчитель записує результати в таблицю, вираховує загальний рейтинг. Кожна підгрупа поділяється на «оптимістів» і «песимістів» і отримує завдання оцінити перші три-п'ять методів, визначених за рейтингом як найбільш уживані, виписавши якомога більше позитивного (оптимісти) та негативного (песимісти) щодо зазначених методів. Слово для виступу надається спочатку оптимістам, потім песимістам. Підгрупи по черзі висловлюють свою колективну точку зору щодо використання методів науково-дослідницької роботи.

Етап аналізу й узагальнення передбачає підбиття підсумків, рефлексію (Чим сподобалася гра? Чим не сподобалася? Що було корисним? та ін.), організацію та проведення самооцінювання й оцінювання роботи груп загалом.

Цю гру можна проводити на різних уроках під відповідною назвою: «Двобій екологів», «Двобій мовознавців», «Двобій істориків», «Двобій літераторів», розглядаючи методи (явища, процеси) зазначених наук.

II. «Запитай, дай відповідь, доповни»: на етапі підготовки учнів розподіляють на дві групи (*група А / група В*). Вчитель оголошує правила гри, проводить інструктаж, визначає регламент для виконання кожного завдання.

На етапі проведення гри групам ставлять завдання продумати кілька запитань і розгорнуті

відповіді до них із теми поточного уроку. Один з учнів із *групи А* називає на ім'я учня з *групи В* і ставить йому запитання з теми заняття. Учень, якому поставили запитання, має дати повну відповідь. Якщо відповідь не була повною, доповнення роблять інші учні із цієї групи (це можуть бути доповнення як до змісту теорії, так і приклади з особистого досвіду, міркування, згода чи незгода тощо). Учні з *групи А* в цей час уважно слухають і фіксують вербально-невербальну поведінку студентів із *групи В*. Після того як учні з *групи В* внесли свої доповнення, учні з *групи А* мають право внести свої доповнення, а спостерігають тепер учні з *групи В*.

На етапі аналізу та узагальнення гри проводиться загальне обговорення вербально-невербальної (позитивної і негативної) поведінки окремо учнів *групи А* і окремо учнів *групи В*, без вказівки на конкретні прізвища. Далі культура поведінки учнів двох груп порівнюється і виробляються спільні методи усунення негативних явищ.

Гру можна проводити на уроці з будь-якої дисципліни.

III. «Відкритий мікрофон»: на підготовчому етапі учнів поділяють на дві групи, в кожній з яких обирають «відповідача» та «експерта», які отримують бланк експертної оцінки.

Викладач знайомить учнів групи з умовою гри і акцентує увагу на тому, що саме необхідно буде з'ясувати (наприклад, назву наукового методу або термін, що вивчався на попередніх уроках, тощо) і зауважує, що час на правильну відповідь обмежений 3–4 хвилинами.

На етапі проведення гри «відповідач» першої групи отримує від вчителя картку з написаною в ній назвою загальнонаукового методу. Учні конкурентної групи мають відгадати, який саме метод вказано у картці. Для цього вони можуть лише ставити запитання, які передбачають однозначну відповідь «відповідача» («так» або «ні»). Варто зауважити, що запитання не мають дублюватися (їх треба перефразувати, замінити певні слова в запитанні на синонімічні тощо). Наприклад: *Це слово є принципом? (Ні). Отже, в картці вказано метод? (Так). Мабуть, це загальнонауковий метод? (Так). Цей метод передбачає процес об'єднання частин у ціле? (Ні). Навпаки? (Так). У картці вказано загальнонауковий метод «аналіз»? (Так).* Після цього «відповідач» другої групи отримує картку з указаним на ній, наприклад, терміном, що

вивчався на попередньому уроці, а учні з конкурентної групи мають відгадати, яке слово зазначено в картці.

На етапі аналізу та узагальнення «експерти» обох груп, що фіксували інформацію про кількість поставлених запитань (що менше їх було для того, щоб відгадати слово, то краще) і наскільки ці запитання були правильно сформульовані, логічні, лаконічні, коректні, не містили помилок тощо, указують на позитивні моменти і після виконання завдання обговорюють результати, висловлюють свої думки. Робота групи й участь кожного учня обговорюється колективно, оцінка кожного учня обґрунтовується. Надаються рекомендації щодо поліпшення роботи.

Мета такої гри полягає у поповненні лексичного запасу учнів новою термінологічною лексикою, сприянні розвитку умінь спрямовувати процес спілкування у визначеному напрямі, розвитку учнівської здатності до рефлексії, емпатії тощо.

IV. «Ділова взаємодія»: на підготовчому етапі учні розподіляються на пари й отримують завдання, наприклад: а) змодельовати ділову комунікативну ситуацію між вчителем та учнем щодо обрання теми науково-дослідницької роботи для участі у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАН України; б) змодельовати ділову комунікативну ситуацію між вчителем та учнем щодо роз'яснення умов і порядку проведення конкурсу-захисту; в) змодельовати ділову комунікативну ситуацію між учнями — членами МАН України щодо вимог до оформлення постера та ін.

Етап проведення передбачає розігрування ситуацій в учнівських парах та спостереження інших учнів за спілкуванням. Розмова має тривати 2–3 хвилини. Комунікуючи в парі, учні мають дотримуватися правила: перед тим як озвучити власну думку з проблеми, що обговорюється, необхідно повторити останню фразу опонента-комуніканта. Дублювання варто почати словами: *«Ви гадаєте...», «Ви говорите, що...», «Ви вважаєте...», «Як було влучно вами зауважено...», «Ви переконуєте...», «Вами зауважено...»* та ін. Решта учнів стежить за тим, щоби правило було дотримано, і може втрутитися у розмову, якщо виконавці забувають його виконувати.

На етапі аналізу та узагальнення в групі необхідно провести обговорення розіграних ситуацій, а також поміркувати над питанням, як впливало на бесіду повторення слів співрозмовника.

На сучасному етапі розвитку освіти науковці пропонують більше уваги приділяти методу гри і не розглядати його винятково як розважальний засіб у засвоєнні навчального матеріалу. Кожен педагог має розуміти, що використання гри як інтерактивного методу вимагає копіткої інтелектуальної роботи, оскільки використання на уроках цього методу, як наголошує О. Семенов, зумовлює необхідність навчити учня: глибоко й точно розуміти, чітко усвідомлювати те, що сказано вчителем; уміти сепарувати з почутого те цінне, що має виняткове значення для осягнення суті проблеми чи завдання; адекватно реагувати на різні комунікативні ситуації [12, с. 270].

Висновки. Отже, в процесі формування комунікативної компетентності учнів, наявність якої сприятиме набуттю ними здатності якісно презентувати свою науково-дослідницьку діяльність, а також ефективно вирішувати життєві завдання у стандартних та нестандартних ситуаціях, найбільш ефективним вважаємо використання активних та інтерактивних методів навчання, з-поміж яких важливого значення надаємо різним видам ігор, як-от: гра-імітація, операційна гра, діловий театр тощо. Вибір методів, які б сприяли формуванню й розвитку комунікативної компетентності учнів, має бути суголосний дидактичній меті, змісту навчального матеріалу, мотивації, потребам у виробленні комунікативних навичок і вмінь, важливих для практичної діяльності.

Перспективами подальших досліджень вважаємо розроблення неігрових методів формування комунікативної компетентності учнів шкіл, які поєднують усі основні функції активних педагогічних методів.

Список використаних джерел

- Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2019. 486 с.
- Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 472 с.
- Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. Київ : Шкільний світ, 2017. 45 с.
- Михайловський О. Роль інтерактивних методів навчання у процесі розвитку економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2015. Вип. 11. С. 40–46.
- Вороніна Г. Р. Вплив інтерактивних методів навчання на підвищення мотивації у процесі вивчення іноземних мов. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Київ : КНЛУ, 2018. Вип. 24. С. 112–116.
- Кашлев С. С. Інтерактивні методи вивчення педагогіки. Київ : Вища школа, 2016. 176 с.
- Непомняца Т. В. Формування комунікативної компетентності студентів ВНЗ у процесі навчання математичних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Донецьк, 2015. 252 с.
- Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 289 с.
- Цимбалюк І. М. Психологія спілкування. Київ : Професіонал, 2017. 378 с.
- Марчій-Дмитраш Т. Організація дидактичних ігор у навчанні молодших школярів іноземної мови. *Освітній простір України*. 2016. № 8. С. 162–166.
- Скрипник М. Інтерактивне навчання: основні поняття. *Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання*. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2015. С. 30–43.
- Семенов О. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів: аксіологічний підхід. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Київ, 2018. № 38. С. 266–270.

References

- Kuzminskyi, A. I. (2019). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher Education Pedagogy]*. Kyiv : Znan- nia [in Ukrainian].
- Ortynskyi, V. L. (2015). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher Education Pedagogy]*. Kyiv : Tsent- r uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Pometun, O. (2017). *Interaktyvni metodyky ta sy- stemy navchannia [Interactive methods and training system]*. Kyiv : Shkilnyi svit [in Ukrainian].
- Mykhailovskiy, O. (2015). Rol interaktyvnykh meto- div navchannia u protsesi rozvytku ekonomichnoho myslennia vchyteliv informatyky u pisladyplomnii osviti [The role of interactive teaching methods in the process of developing the economic thinking of computer science teachers in postgraduate educa- tion]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia — Problems of modern teacher training*, 11, 40–46 [in Ukrainian].
- Voronina, H. R. (2018). Vplyv interaktyvnykh meto- div navchannia na pidvyshchennia motyvatsii u protsesi vyvchennia inozemnykh mov [The impact of interactive teaching methods to improve motivation in learning foreign languages]. *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO KNLU — Scientific Bulletin of the UNESCO Department of KNLU*. Kyiv : KNLU, 24, 112–116 [in Ukrainian].
- Kashlev, S. S. (2016). *Interaktyvni metody vyvchen- nia pedagogiky [Interactive methods of pedagogy study]*. Kyiv : Vyscha shkola [in Ukrainian].

7. Nepomniashcha, T. V. (2015). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti studentiv VTNZ u protsesi navchannia matematychnykh dysyplin [Formation of communicative competence of students VTNZ in learning mathematics disciplines]. *Candidate's thesis*. Donetsk : Vasyl Stus DonNY [in Ukrainian].
8. Vitvytska, S. S. (2013). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly [Basics of higher school pedagogy]*. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
9. Tsymbaliuk, I. M. (2017). *Psykhohihiia spilkuvannia [Psychology of communication]*. Kyiv : Profesional [in Ukrainian].
10. Marchii-Dmytrash, T. (2016). Orhanizatsiia dydaktychnykh ihor u navchanni molodshykh shkoliariv inozemnoi movy [Organization of didactic games in teaching foreign language to junior high school students]. *Osvitnii prostir Ukrainy — Educational space of Ukraine*, 8, 162–166 [in Ukrainian].
11. Skrypnyk, M. (2015). Interaktyvne navchannia: osnovni poniattia [Online training: basic concepts]. *Ihry doroslyh. Interaktyvni metody navchannia — Adult games. Interactive learning methods*. Kyiv : Red. zahalnoped. haz., 30–43 [in Ukrainian].
12. Semenoh, O. (2018). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv: aksiolohichniy pidkhid [Formation of communicative competence of future economists: an axiological approach]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly — Higher and secondary school pedagogy*, 38, 266–270 [in Ukrainian].

O. M. Tur

METHODS OF FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS AS AN IMPORTANT CONDITION FOR THE EFFECTIVE PRESENTATION OF SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES

Abstract. *The article analyzes the concept of didactic methods and the conditions of their use in the process of forming students' communicative competence as an important factor in their ability to effectively present their scientific and research activities. The division of methods of formation of communicative competence into passive, active and interactive methods is considered in detail. The advantages of using active methods are indicated, which is determined by the new tasks of school education — not only to give students knowledge, but also to ensure the formation and development of communicative competence, cognitive interests and abilities, creative thinking, abilities and skills of independent mental work. Special attention is paid to interactive methods of forming students' communicative competence. The priority characteristics of such methods are named: a high level of students' knowledge acquisition, the expansion of their cognitive abilities, active participation in the learning process, independence in solving problems, self-regulation of behavior, increased motivation, partnership between the teacher and students, positivity, optimistic assessment, etc. It is stated that in the process of using interactive methods of forming students' communicative competence, it is necessary to clearly follow the algorithm of actions: to set a creative task based on educational information; organize work in a group and/or educational simulation game, conduct a general discussion — summary. It is argued that great opportunities for the formation of communicative competence and creative activity of students are represented by interactive games, the necessary condition of which is dialogic communication. Concrete examples of the use of interactive games are offered, in particular: simulation game (a certain activity is simulated), operational game (performance of specific actions is practiced), role-playing game (tactics of behavior are practiced), business theater (a certain situation is played out, the behavior of a person in this situation), game-reflection (the ability to analyze the situation, assess one's own condition and the condition of another person, establish contact is practiced).*

Keywords: *didactic method, communicative competence, imitation game, role play, business theater.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Тур Оксана Миколаївна — д. пед. наук, професорка, професорка кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна, 1.oksanetur@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2754-9963>

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Tur O. M. — D. Sc. in Pedagogy, Professor, Professor of the Department of the Ukrainian Studies, Culture and Documentation, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine, 1.oksanetur@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2754-9963>

Стаття надійшла до редакції / Received 17.04.2023